
W KRĘGU RELACJI
MIĘDZYLUDZKICH
I INTERTEKSTUALNYCH
W LITERATURZE ROMANTYZMU
(I WOKÓŁ NIEJ)

Redakcja: Klaudia Korczyńska, Agnieszka Pałucka

W kręgu relacji międzyludzkich
i intertekstualnych w literaturze
romantyzmu (i wokół niej)

STUDIA
DZIEWIĘTNASTOWIECZNE
WEKTORY TOM 6

Studia Dziewiętnastowieczne tom XLIII / Dotychczas w podserii Wektory ukazały się:

1. *Podróże i podróżopisarstwo w polskiej literaturze i kulturze XIX wieku. Studia i szkice*, red. A. Kowalczyk, A. Kwiatek, Kraków 2015.
2. Modzelewska E., *August Antoni Jakubowski – poeta rozpaczy. Życie i twórczość*, Kraków 2015.
3. *Romantycy na krańcach świata. Podróże egzotyczne i peregrynacje wewnętrzne*, red. E. Modzelewska, P. Sobol, Kraków 2015.
4. *O dziennej i nocnej stronie romantycznego podróżowania*, red. J. Pyzia, S. Sarzyńska, Kraków 2018.
5. *Sny kobiet, sny o kobietach – od romantyzmu do Młodej Polski*, red. P. Batkiewicz, L. Kamińska, M. Ziółkowska, 2020.

W kręgu relacji międzyludzkich i intertekstualnych w literaturze romantyzmu (i wokół niej)

Redakcja

Klaudia Korczyńska, Agnieszka Pałucka

Kraków 2022

Klaudia Korczyńska
Uniwersytet Jagielloński
ID <https://orcid.org/0000-0003-0832-6630>
✉ klaudia.klapuch@student.uj.edu.pl

Agnieszka Pałucka
Uniwersytet Jagielloński
ID <https://orcid.org/0000-0001-7059-0569>
✉ palucka.agnieszka@gmail.com

© Copyright by individual authors, 2022

Redaktor naukowy serii
prof. dr hab. Bogusław Dopart

Recenzja
prof. dr hab. Agnieszka Ziółowicz, UJ

Opracowanie redakcyjne
Patrycjusz Pilawski

Projekt okładki
Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-742-2 (druk)
ISBN 978-83-8138-743-9 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381387439>

Na okładce: Aleksander Gieryski, *W altanie*, 1876-1882 (domena publiczna)

Publikacja dofinansowana przez Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Wprowadzenie	7
--------------------	---

OBRAZ SAMEGO SIEBIE I SPOJRZENIE NA INNYCH

Anna Rzepniewska-Kosińska, <i>„Ja, czyli pamięć o mnie” – świeckie relikwie w korespondencji Juliusza Słowackiego. Przyczynek do rozważań nad stosunkiem poety do przedmiotów</i>	13
Agnieszka Pałucka, <i>Niezrozumiany z urojenia? Edmund Stefana Witwickiego</i>	27

TWÓRCZE RELACJE I NAWIĄZANIA

Klaudia Korczyńska, <i>Kornel Ujejski jako tłumacz pianistycznych interpretacji Leonii Wildowej. Wokół Marsza pogrzebowego z cyklu Tłumaczeń Szopena</i>	45
Paulina Batkiewicz, <i>Kocha, lubi, szanuje – przetwarza, tłumaczy, imituje. Relacje literackich ballad i ich twórców na przykładzie Lenory, Ucieczki i Wieży Buta</i>	65
Lidia Kamińska, <i>„[D]o Ciebie, o Poeto, wzrok się nasz podnosi”. O twórczym dialogu Kazimierza Przerwy-Tetmajera z Juliuszem Słowackim oraz pokrewieństwach romantycznej i młodopolskiej wyobraźni (Qui amant K. Przerwy-Tetmajera wobec W Szwajcarii J. Słowackiego)</i>	81

RODZINA I WOKÓŁ NIEJ

Eliza Sasin, <i>Romantyczny portret kobiety jako matki, żony i córki w biograficznej twórczości poetyckiej Marceline Desbordes-Valmore</i>	101
--	-----

Sara Anna Kusz, „Dzięki wam, nieba, że jestem kobietą”. Panny, matki i wdowy w poezji Anny Libery „Krakowianki” (1805-1886).....	113
Monika Budziak, <i>Przed Wyspiańskim – wesele krakowskie jako temat teatru czasów romantyzmu</i>	133
Indeks nazwisk	145

Wprowadzenie

*Nieszczęśliwy, kto próżno o wzajemność woła,
Nieszczęśliwszy jest, kogo próżne serce nudzi.
Lecz ten u mnie ze wszystkich nieszczęśliwszy ludzi,
Kto nie kocha, że kochał, zapomnieć nie zdoła.*

Adam Mickiewicz

Romantyzm był epoką, w której doszło do rozwoju refleksji filozoficznej nad miejscem człowieka w społeczeństwie, dlatego literatura i kultura pierwszej połowy XIX wieku ukazała rozmaite warianty relacji międzyludzkich. Z jednej strony romantycy docenili twórczy, indywidualny geniusz, podmiotowość wszechmocną, wolną czy odrębną, z drugiej – spojrzeli na człowieka przez pryzmat roli, jaką odgrywa w społeczeństwie, zwrócili uwagę na jego dyspozycję do tworzenia różnorodnych więzi interpersonalnych. U podstaw tej dwoistości leżało napięcie wytwarzające się między pragnieniem niezależności jednostki a jej potrzebą współlbycia, co z kolei wpłynęło na kryzys mocnego, stabilnego podmiotu. Niewątpliwie to właśnie nawiązywanie i utrzymywanie bliskich stosunków z innymi ludźmi, współdziałanie oraz ofiarność konsolidują członków danej zbiorowości, wzbogacają podmiot, ale jednocześnie ograniczają go balastem uciążliwych norm. Na romantyczne „Ja” należy więc spojrzeć z perspektywy pluralistycznej, która zwraca uwagę na wielotorowy rozwój zjawisk społeczno-kulturowych.

W powszechnej świadomości indywidualizm wciąż uznawany jest za dominantę myśli społecznej nurtu, mimo że w praktyce życia intelektualnego oraz refleksji

filozoficznej romantyków równie często hołdowano ideom kolektywistycznym czy socjalistycznym, zwłaszcza na gruncie literatury polskiej, w okresie polistopadowym. Postawy te, kontrastowe czy w radykalnych wariantach sprzeczne, rozwijały się jednak w sposób synchroniczny i często ze sobą dialogowały. Istotnym przeżyciem tożsamościowym romantyków było doświadczanie inności, obcości czy niezależności, ale również konstruowanie oraz przeżywanie wspólnot o zasięgu lokalnym oraz narodowym. Polacy ponadto mierzyli się z procesem dążącym do ich wynarodowienia, polegającym na pozbawieniu ich wspólnoty państwowej i przymusowym narzuceniu innych wspólnot, co najczęściej intensyfikowało oraz umacniało potrzebę bycia z innymi, wyrażającą się w rozmaitych relacjach interpersonalnych. Więzy emocjonalne są jednak istotne nie tylko w wymiarze społecznym, lecz także jednostkowym. Tożsamość człowieka kształtuje się w polu napięć i zależności powstających w wyniku relacji z innymi ludźmi.

Niniejsza praca zrodziła się więc z przekonania, że aktualny stan wiedzy o relacjach interpersonalnych, rozmaitych wspólnotach oraz napięciach wytwarzających się między „Ja” a zbiorowością czy Innym, prowokuje do namysłu nad nimi. Zachęca też wielość sposobów opisywania więzi międzyludzkich, które niewątpliwie okazują się tak rozmaite, jak wieloaspektowe i wielopłaszczyznowe są wymiary ludzkiej egzystencji. Ich kalejdoskopowy charakter jest immamentnie wpisany w antropologię tej epoki, dlatego również prace zebrane w niniejszym tomie tworzą konstelację propozycji i rozpoznań krążących wokół tytułowego tematu. Co istotne, powstały już inspirujące studia, które rewidowały myślenie o romantycznej podmiotowości i jej miejscu w społeczeństwie¹, ale wciąż pozostają w tym obszarze zagadnienia warte namysłu.

Artykuły uporządkowano zgodnie z kryterium tematycznym dzielącym publikację na trzy części. Pierwsza dotyczy rozpoznawania i realizowania własnej osobowości, kreowania obrazu samego siebie oraz potrzeby określania się względem innych ludzi. W otoczeniu bliskich osób niewątpliwie krystalizuje się i wybrzmiewa niepowtarzalne „Ja” jednostkowego podmiotu. Otwierający tekst Anny Rzepniewskiej poświęcony został tym fragmentom korespondencji Juliusza

¹ Warto tu przywołać takie studia jak: J. Czernik, *Między indywidualizmem a kolektywizmem. Jednostka i zbiorowość w literaturze romantycznej. Studium z historii idei*, Kraków 2014; *Środowiska kulturotwórcze czasów oświecenia i romantyzmu*, red. B. Dopart, Kraków 2013 oraz A. Ziółowicz, *Poszukiwanie wspólnoty. Estetyka dramatyczności a więź międzyludzka w literaturze polskiego romantyzmu*, Kraków 2012.

Słowackiego, w których poeta formułował refleksje nad pamięcią. Listy stanowiły dla niego doskonałe medium komunikowania bliskim, w jaki sposób chce zostać zapamiętany za pośrednictwem różnych przedmiotów. Z kolei Agnieszka Pałucka wskazuje na rolę, jaką relacje międzyludzkie mogą odegrać w życiu i samoświadomości manifestacyjnie zamykającego się na nie protagonisty *Edmunda* Stefana Witwickiego. Autor tego niejednoznacznego w swoim wydźwięku utworu, prezentując przede wszystkim stan duszy i umysłu głównego bohatera, nie rezygnuje ani na chwilę z umieszczania go pośród innych postaci.

W części drugiej zamieszczono trzy artykuły skupiające się na twórczych relacjach romantyków. Autorki interesuje rola, jaką odgrywały w życiu artystów ich muzy, inni twórcy oraz XIX-wieczna kultura salonowa. Co ciekawe, w centrum refleksji znalazły się również, zupełnie inne od dotychczas omawianych, relacje intertekstualne oraz intersemiotyczne, powstałe jednak w wyniku wzajemnych inspiracji artystów. Artykuł Klaudii Korczyńskiej stanowi analizę *Marsza żałobnego* z cyklu *Thumaczeń Szopena* Kornela Ujejskiego. Autorka zwraca uwagę na funkcjonowanie salonu Wildów i na więzi międzyludzkie, które mogły dzięki niemu zaistnieć. Poeta, przebywając w towarzystwie wybitnej pianistki – Leonii Wild, zapoznał się z jej interpretacjami utworów Chopina i Beethovena, co zachęciło go do stworzenia cyklu ciekawych transpozycji. Dwa kolejne teksty łączy problematyka relacji intertekstualnych. Paulina Batkiewicz analizuje rumuńskie ballady literackie, dla których źródłem inspiracji była twórczość Adama Mickiewicza. Poeta odgrywał tu rolę mistrza i inicjatora – teksty rumuńskich twórców są pełne odsyłających do jego dzieł odniesień intertekstualnych. Z kolei Lidia Kamińska zwraca uwagę na paralele i różnice pomiędzy poematami *W Szwajcarii* Juliusza Słowackiego oraz *Qui amant* Kazimierza Przerwy-Tetmajera. Analizuje również stosunek podmiotów do kobiecych bohaterek tekstów i skupia się na ich sferze afektywno-emocjonalnej.

Autorki artykułów prezentowanych w ostatniej części tomu stawiają w centrum swoich rozważań rodzinę, zwłaszcza relacje małżeńskie i problemy związane z macierzyństwem. Analizy te wzbogacają i uzupełniają literaturę przedmiotu dotyczącą obrazu rodziny kreowanego w twórczości romantyków. Eliza Sasin w swoim tekście przybliżyła postać francuskiej poetki Marceline Desbordes-Valmore, której twórczość ukazuje życie rodzinne z kobiecej perspektywy. Prezentuje przy tym takie doświadczenia jak strata dziecka, sieroctwo, wychowywanie córek. Dzięki temu w jej poezji można zaobserwować kobietę w relacji: kobietę matkę, córkę, ukochaną – widzianą jej własnymi oczami i wobec

pokoleniowej ciągłości tworzącej rodzinę. Podobną problematykę podejmuje artykuł Sary Anny Kusz, koncentrujący się na sposobach kreowania postaci panien, matek i wdów w twórczości poetyckiej Anny Libery „Krakowianki”. Z kolei praca Moniki Budziak stanowi interesującą analizę trzech utworów przeznaczonych na sceny teatralne, dla których ramę fabularną stanowi temat i obrzęd wesela. Autorka, skupiając się na zwyczajach weselnych z okolic Krakowa, zwraca uwagę, że sceniczne ukazywanie tego momentu z życia rodzinnego dawało wyjątkową możliwość zaprezentowania folkloru oraz zwyczajów ludowych danej wspólnoty.

Przyjęta w niniejszym tomie koncepcja ma wyeksponować wieloaspektowość problemu relacji międzyludzkich w literaturze i sztuce romantyzmu. Autorki zastanawiają się nad napięciami powstającymi między jednostką a społeczeństwem, analizują twórcze, intertekstualne relacje i doświadczenia konsolidujące grupę jednostek lub dwie jaźnie, rozważają status rodziny oraz rolę, jaką odgrywają kobiety (córci, żony, matki), i w końcu eksplorują jednostkowe, osobiste więzi, które są esencją każdej wspólnoty. Dzięki temu, że autorki reprezentują różne ośrodki badawcze i przyjmują inne metodologie, zbiór ukazuje więzi międzyludzkie z wielu rozmaitych perspektyw, co koresponduje z pluralistycznym charakterem interesującej nas epoki. Tom nie pretenduje jednak do ujęcia holistycznego – prezentuje jedynie wybór tekstów wzbogacających temat przewodni cennymi kontekstami, nowymi propozycjami i inspirującymi porównaniami. Zetknięcie się twórczej wyobraźni romantyków z Innym, z jego obecnością, doświadczeniem, przeżyciami i emocjami, a zwłaszcza – ślad tych spotkań w literaturze i sztuce, zawsze pozostanie wartym podjęcia obszarem namysłu nad tą epoką.

Klaudia Korczyńska

*Obraz samego siebie
i spojrzenie na innych*

Anna Rzepniewska-Kosińska

UNIwersytet Warszawski

„Ja, czyli pamięć o mnie” – świeckie relikwie w korespondencji Juliusza Słowackiego

Przyczynek do rozważań nad stosunkiem poety do przedmiotów

Zagadnienie pamięci w kontekście twórczości Juliusza Słowackiego eksploruje się najczęściej na podstawie jego dzieł literackich, wśród których na pierwszy plan wysuwają się utwory genezyjskie podejmujące problem pamięci metempsychicznej i skłaniające do rozważań na temat zależności między nią a wyobrażnią¹. W stanie badań brakuje natomiast tekstów poświęconych refleksjom poety

¹ To one pozwalają Krzysztofowi Trybusiowi stwierdzić, że Słowacki wymyka się uproszczeniu, według którego „W historii literatury polskiego romantyzmu refleksja o pamięci została zdominowana przez problematykę elegijną, a formy pamięci zredukowane do form przemijania” (K. Trybuś, *Pamięć romantyzmu*, Poznań 2011, s. 51-52; na temat elegijności por. P. Śniedziewski, *Elegijna świadomość romantyków*, Gdańsk 2015). O pamięci genezyjskiej wypowiada się przede wszystkim Marta Piwińska, cytowana również przez Krzysztofa Trybusia: M. Piwińska, *Wyobrażenia a pamięć*, [w:] *Słowacki mistyczny. Propozycje i dyskusje symposium. Warszawa 10-11 grudnia 1979*, red. M. Janion, M. Żmigrodzka, Warszawa 1981, s. 171-178; też, *Juliusz Słowacki od duchów*, Warszawa 1992, s. 355-372. Refleksje dotyczące pamięci u Słowackiego snuje się również często w interpretacjach *Godziny myśli*, uznawanej za szczególnie oryginalną jako „rozbłysk europejskiego romantyzmu, [...] który szybko zgaś w literaturze polskiej” (K. Trybuś, dz. cyt., s. 132-133). Temu utworowi rozdziały swoich książek poświęcają wspomniany już Krzysztof Trybuś (K. Trybuś, dz. cyt., s. 132-138) czy Magdalena Siwiec (M. Siwiec, *Romantyzm i zatrzymany czas*, Kraków 2009, s. 187-209). O zainteresowaniu badaczy zagadnieniem pamięci w życiu i twórczości Słowac-

nad pamięcią formułowanym w prywatnych zapiskach czy korespondencji. Ta ostatnia wydaje się tymczasem doskonałym medium nie tylko do przypominania sobie i wspomniania, lecz także do komunikowania bliskim, jak chciałoby się zostać zapamiętanym. A wagę do tej kwestii przykładał już całkiem młody – bo dwudziestotrzyletni – poeta, który pisał do matki w 1832 roku: „ja, czyli pamięć o mnie” (K I, 134)². Słowa te dotyczą co prawda sytuacji doczesnej i dość banalnej, w której to wspomnienie Juliusza nie pozwala pewnej młodej kobiecie dać się uwieść Adamowi Mickiewiczowi. Wydaje się jednak, że świadczą również o pewnej wiedzy romantyka, zdającego sobie sprawę, że właśnie pamięć jest tym, co go reprezentuje i będzie go reprezentowało w ludzkiej świadomości: zarówno za życia, po zwykłym rozstaniu, jak i po śmierci. Potwierdzają to udokumentowane w korespondencji liczne starania Słowackiego, żeby zostać zapamiętanym w odpowiedni sposób i za pośrednictwem właściwych przedmiotów – co może przypominać tworzenie zawczasu pamiątek po sobie samym, ocierające się nawet o sprowadzanie samego siebie do rzeczy.

Przeprowadzona z tej perspektywy lektura kilku listów, choć pochodzących z różnych okresów życia, poza ukazaniem mało znanego wątku myśli poety może rzucić inne światło na jego światopogląd z lat czterdziestych. W stanie badań wciąż jeszcze czasami odczytuje się postawę romantyka z tego czasu – czyli z okresu po przemianie zwanej mistyczną, po której deklarował on koncentrację na sferze ducha – jako równoznaczną z pogardą dla wszystkiego, co materialne. To duże uproszczenie, które można zakwestionować również przez wyekspozowanie niesłabnącego zainteresowania Słowackiego przedmiotami w kontekście pamiątek – już istniejących lub dopiero projektowanych.

kiego świadczy konferencja naukowa *Pamięć Juliusza Słowackiego*, zorganizowana w dniach 22-24 maja 2019 roku przez Olafa Kryskiego i Natalię Szerszeń (Zakład Literatury Romantyzmu Instytutu Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego) i podsumowana publikacją (*Pamięć Juliusza Słowackiego*, red. O. Kryski, N. Szerszeń, Warszawa 2021; por. też N. Szerszeń, *Konferencja Naukowa „Pamięć Juliusza Słowackiego”. Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie, Warszawa, 22-24 maja 2019 roku. Sprawozdanie*, „Bibliotekarz Podlaski” 2019, t. 44, nr 3, s. 465-475).

² Listy Juliusza Słowackiego cytuję z wydania: *Korespondencja Juliusza Słowackiego*, oprac. E. Sawrymowicz, t. 1-2, Wrocław 1962-1963. W nawiasie podaję lokalizację według wzoru: K I, 134 – t. 1, s. 134.

Prezentowane szkice sytuują człowieka romantyzmu pośród innych ludzi, krążą wokół nawiązywanych przez niego relacji i pochylają się nad ich literackimi konsekwencjami. Autorki nie zatrzymują się ani na tak często eksponowanej przez romantyków niemożności porozumienia z drugim człowiekiem, ani na marzeniach o „komunii dusz” – niniejsza publikacja wpisuje się w próby niuansujące myślenie o złożonej problematyce relacji międzyludzkich w epoce romantyzmu. Zawarte w niej prace dotyczą tego, co znajduje się – i co powstaje – w sferach pomiędzy.